

recenzije

ILIJA ČABRAJA: *Der Gedanke der Umkehr bei den Synoptikern. Eine exegetisch-religionsgeschichtliche Untersuchung*, /Dissertationen theologische Reihe 10/, EOS Verlag Erzabtei St. Ottilien 1985, 265 str.

Pisac je svećenik vrhbosanske nadbiskupije a knjiga disertacija priređena na teološkom fakultetu u Münchenu pod vodstvom Joakima Gnille koji je među njemačkim egzegetama poznat po objavljenim radovima već više od 25 godina. Najnovije mu je djelo komentar Mt 1-13 u nizu Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament. Posljednjih tridesetak godina izašlo je više egzegetskih članaka i monografija o metanoji kod pojedinog novozavjetnog autora, ali nije bilo zaokružene studije o obraćenju kod sinoptika sa stanovišta tradicijske građe i redakcijske dorade pojedinog evanđeliste. Tu prazninu popunio je ovaj doktorat pod vodstvom svog iskusnog moderatora.

U prvom poglavlju (str. 3-24) iznešena je povezanost novozavjetne metanoje i starozavjetnoga korijena *šub* koji LXX prevodi glagolom *epistrephō* — promijeniti pravac kretanja, okrenuti se, moralno se obratiti. Židovi dijaspore usvojili su helenističke izraze *metanoia*, *metaneo* da izraze pojam obraćenja kao pristajanja uz nešto novo, i od njih bi novozavjetni autori pozajmili te izraze da prekretno ono što su Krstitelj i Isus htjeli izreći pozivajući na metanoju radi nastupa kraljevstva nebeskog. U drugom poglavlju istražena su sinoptička mjesta o metanoji koja sadrži tzv. Logienquelle: Mt 3, 7-10; 11, 20-24 i 12, 38-42. U njima Izraelci bivaju pozvani na obraćenje od dosadašnjeg načina življenja te »prihvatanje poslanja i moćnih djela Isusovih« (str. 67). Kod Marka zove na metanoju Krstitelj (1, 4), sam Isus (1, 15) i učenici

(6, 12). Ivan je zvao na krst obraćenja koji je shvaćao kao preduvjet za oproštenje grijeha, Isus je zvao na obraćenje radi nastupa Božjega kraljevstva, a učenici su pošli stopama Učitelja. Matej u 3, 2 i 4, 17 stavlja Krstitelju i Isusu istu propovijed u usta — poziv na obraćenje radi nastupa Kraljevstva. Čabraja smatra da je ona u Mt 4, 17 »kasnija redakcijska tvorevina iz Mt 3, 2«, dok ima egzegeta koji drže obratno: Isus je propovijedao obraćenje radi blizine kraljevstva a zadnji redaktor Mt stavio bi i Krstitelju u usta Isusovu propovijed, da pokaže onima koji su Krstitelja mesijanizirali kako on nije Isusu suparnik.

Najviše mjesta o obraćenju stoji u trećem evanđelju i Dj i to Čabraja obrađuje u posebnom poglavlju (114-233). Takvih je mjesta 18, ali je samo ono u Lk 3, 3 paralelno s Mt i stoga sigurno preuzeto iz postojeće građe. Lukino naglašavanje metanoje usko je vezano s ostalim temama njegove teologije, jer on prikazuje Isusa kako zove grešnike i objavljuje Boga koji se raduje da može opraštati. U Dj poziv na metanoju je sastavni dio misionarskog djelovanja Dvanaestorice i ostalih misionara, jer se Židovi trebaju kajati za odbacivanje Isusa a pogani za idolopoklonstvo i nemoral.

Na kraju autor zaključuje: »Misao o obraćenju nije kod sinoptika središnja tema, ali se njezino značenje ipak ne smije potcjenjivati. Posebno se značaj misli o obraćenju u sinoptičkoj tradiciji pokazuje u prikazu osobe i propovijedanja Krstitelja, jer u tome kontekstu stoji 5 od ukupno 8 novozavjetnih mjesta o metanoji. Tu bi građu valjalo svakako ubrajati u autentičnu predaju pojma metanoje. Isusov poziv na obraćenje prenešen je vrlo oskudno, ako izuzmemo mjesta kod Luke koja su redakcionalna« (str. 240).

Uz nekoliko tiskarskih pogrešaka opazio sam i jednu stvarnu: glagolski oblik *kathisate* iz Lk 24, 49 autor zove »das Imperfekt« (str. 154), a treba stajati da je to imperativ aorista. Međutim, takve se pogreške potkrađu i iskustvom znanstvenim radnicima.

Autor od jeseni 1985. predaje uvod i egzegezu evanđelja na Vrhbosanskoj visokoj teološkoj školi. Uz to je počeo pisati egzegetske popularne priloge u »Crkvi na kamenu« i »Svjetlu riječi«. To budi nadu da njegov znanstveni rad neće završiti s disertacijom.

M. Zovkić

W. POPKES: *Adressaten, Situation und Form des Jakobusbriefes*, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 1986, 219 str.

Pisac je protestantski egzegeta a knjigu je izdala katolička izdavačka kuća koja se trudi da rezultate egzegeze prenosi zainteresiranim čitaocima ostajući na liniji katoličkog vrednovanja SP. Od pojave Mussnerova komentara o Jakovljevoj poslanici godine 1964. među egzegetama se razmahala rasprava o glavnoj temi Jakovljeve poslanice. Unatoč Lutherovu potcjenjivanju ovog novozavjetnoga spisa (»slamnata poslanica«), istaknuti protestantski egzegete vidjeli su s Mussnerom, Cantinatom i drugim katolicima u njoj važnost karitativnih djela, bez kojih bi vjera bila mrtva. Središte bi, dakle, bilo u odlomku 2, 14-26. Popkes to dovodi u pitanje u ovoj knjizi. U prvom poglavlju donosi pregled dosadašnjeg istraživanja i žali što su bibličari previše energije potrošili na problem književne vrste Jak ne istraživši dovoljno antropologiju i teologiju toga spisa. Želi Jak »istraživati u svjetlu situacije naslovnika i njihove pozadine« (52). U drugom dijelu istražuje društvenu i crkvenu situaciju naslovnika (53-124). Društvenu situaciju naslovnika P. čita u odlomcima Jak 2, 1-7; 4, 13-17; 5, 1-6. Bili bi to kršćani helenističkog podrijetla, iz vremena nakon Pavla, koji teže za bogatstvom i višim socijalnim položajem. Njegovi čitaoci imaju, uz to, književni ukus i autor im se obraća dotjeranim grčkim. Autor bi propagirao »socijalno pomaganje, a ne izravnavanje svih socijalnih razlika« (str. 88). Za crkvenu situaciju naslovnika P. smatra ključnim izrazom *diaspora* u početku i 19 puta upotrebljeni naziv *adelphoi* za naslovnike. Karakteristična je pouka protiv grešnoga govora u 3, 1-12, iz čega P. zaključuje da je bilo dosta vjeda

unutar naslovničke zajednice. On također iz izraza »mnogo učitelja« u 3, 1 vidi da se monarhijski episkopat još nije bio nametnuo (str. 99). Nadahnuti pisac osim toga razara dvije »teološke tvrdave« svojih naslovnika: poimanje Tore (2, 8-13) i poimanje vjere (2, 14-26). U ovim odlomcima protivnici se hrane pavlovskim motivima te pavlovskom baštinom opravdavaju svoju vjerničku ko-motnost (str. 118). Ta je poslanica nastala prije pastoralnih i odražavala bi jedan stadij razvoja kod pavlovskih zajednica (str. 121).

U trećem dijelu P. istražuje formu i tradiciju Jak (125-188). Budući da autor naslovnike zove braćom i obraća im se u 2. licu plurala, ovaj spis »nosi obilježje korektivnog i preventivnog nagovora« (128). Napast je prikazana u 1, 1-12 kao test ili prilika za očvršnuće u kušnjama, a u 1, 13-17 kao posljedica grijeha. Čini se da autor prerađuje homiletsku tradiciju u pouku novokršćenicima na liniji Prve Petrove, 1 Kor 10 i nekih drugih tradicijskih elemenata. Posebno je prvo poglavlje na liniji »mudrosno-parenetske tradicije prilagođene za kršćane« (154). Srodnost između Matejeve verzije Govora na gori, Jak, Didahe i Prve Petrove u parenetskim elementima P. tumači tako što je potreba pouke neofitima utjecala na sabiranje raznorodne građe u Govoru na gori, ali se grada i dalje samostalno razvijala, što bi se vidjelo na sličnostima i razlikama između Mt 5-7 i Jak, Didahe, 1 Pt. Određena jezgra ovoga spisa mogla je potjecati od Gospodinova brata Jakova, ali je Jak u sadašnjem obliku nastala kasnije tako što je neki učenik Jakovljevu propovijed dopunio, razvio i aktualizirao.

U četvrtom dijelu izložen je »praktično-teološki cilj Jakovljeve poslanice« (189-210). Za razliku od drugih egzegeta koji teško vide literarnu i misaonu povezanost ove poslanice, P. smatra da Jak u svome konačnom obliku sačinjava smislenu cjelinu (*Sinnganzes* — 189). Čovjeka gleda kao *dipsyhosa*, podvojenog, podložnoga grijehu, ali ne u beznadnoj situaciji, jer mu nudi pouku da bude cjelovit, *teleios*. U antropologiji bi autor slijedio židovsku tradiciju koja se vidi i u Rim 7, 7. Kršćanima koji »apsolutiziraju odnos prema Bogu« otvara oči za ljubav prema braći. Dok upozorava na trgovačku gramzljivost i nepravdu što je bogataši nanose siromasima, autor ne predlaže bijeg iz svijeta, nego traži da se u običnom životu ukorjenjuju osnovne zasade kršćanske egzistencije. To je spis soci-